

УДК 342.22/28

Сичова А. О.

к. політ. наук, докторантка,
кафедра політології,
ХНУ імені В. Н. Каразіна,
Майдан Свободи, 4,
м. Харків, 61000, Україна
E-mail: sychovaanastasiia13@gmail.com
ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-0273-8469>
DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2024.37.4>

МІНІЛАТЕРАЛІЗМ У ФРЕЙМАХ МУЛЬТИЛАТЕРАЛІЗМУ: СИНТЕЗ ТЕНДЕНЦІЙ

У статті аналізується тенденція переходу до мінілатерального формату домовленостей як більш дієвого механізму розв'язання сучасних геополітичних викликів, порівняно з традиціями мультилатералізму. Регіональні платформи міжнародного економічного співробітництва на кшталт ЄС та АСЕАН поступово витісняються «глобальним» міні-плюратералізмом, а переважна більшість гравців Індо-Тихоокеанського регіону практикують вузькосфокусований мінілатералізм, нарівні з традиційними багатосторонніми інституціями. Хоча міністоронні структури не можуть повністю замінити мультиформатні організації для досягнення «справжнього» глобального співробітництва, вони спроможні доповнити їх активності через створення додаткової платформи дипломатії вузького кола осіб, які поділяють однакові погляди на порядок денний протягом відведеного періоду. Синтезуючи структурний підхід з методом case study, авторка здійснює пошук оптимальних шляхів поєднання преференцій мінілатерального формату з практикою багатосторонніх інституцій через формування колабораційного майданчика спільних дій. У статті конкретизуються випадки мінілатеральних угод в безпековій, інфраструктурній та економічній сферах в країнах ЄС та Індо-Тихоокеанському регіоні, а також зазначаються ризики повної заміни мінілатералізмом: делегітимізація традиційних міжнародних суб'єктів, фрагментація політичних стандартів і норм, неузгодженість національних позицій держав з глобальними зобов'язаннями, зростання рівня напруженості та недовіри між провідними геополітичними акторами. Авторка статті вбачає одним із шляхів виходу раціоналізацію інвестиційних потоків відносно мінілатеральних проєктів, спрямованих, перш за все, на реалізацію спільних заходів, підпорядкованих загальній меті, а не примноження автономних угод і зобов'язань.

Ключові слова: мінілатералізм, міністоронність, багатосторонність, плюралізм, полісуб'єктність.

Постановка проблеми. Непослідовність у глобальному лідерстві низки потужних гравців, зростаюча стратегічна конкуренція за ресурси та посилення реваншистських настроїв, негативно вплинули на стабільність багатопольярного світу, посиливши розриви у структурі міжнародних організацій і загальмувавши процес прийняття рішень та інституційні реформи. Натомість міні-сторонні угоди дозволяють групі учасників зі спільними інтересами та цінностями обійти неактуальні рамки і вирішити питання загального занепокоєння.

Нормативні та інституційні інновації також зазвичай набували «формату концентричних кіл» (Alles & Fournol, 2023, p.7), сфокусованих навколо АСЕАН

(ZOPFAN, ASEAN+3, ARF, ADMM+). Ці домовленості мали на меті сприяти появі регіональної безпекової спільноти на принципах автономії, суверенітету та невтручання як передумов політичної співпраці, при збереженні центральної позиції АСЕАН як ключової структури в архітектурі регіональної безпеки і моделі для інших субрегіональних домовленостей. Такий підхід призвів до розвитку слабко інституціоналізованих арен взаємодії, з широким спектром гравців, які наразі відкрито демонструють суперництво між собою (КНР, рф і США), посилюючи скептицизм щодо дієвості переговорного майданчика. Важливість співпраці у сфері безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні обумовила появу низки міністоронніх угод, таких як Quad, тристоронній діалог Індія-Японія-США та Індія-Франція-Австралія, завдяки яким Індія отримала можливість заявити про себе як потужного геополітичного гравця, не маючи подібної спроможності на таких майданчиках, як Рада Безпеки ООН.

Відповідно, полісуб'єктність сучасної геополітики характеризується «зростаючою залежністю від гнучких, часто спеціально створених груп стейкхолдерів» (Patrick, 2015, p.120), що додає громіздкості та хаотичності класичним багатостороннім платформам. Дана стаття ставить за мету відобразити перехід від суто міжурядових моделей співпраці до нових структур, які можуть бути транснаціональними та поліморфними за своєю природою, а також виокремити оптимальні шляхи співіснування множинних механізмів взаємодії неформального та формального рівнів з їх подальшою інституціоналізацією в умовах конкурентної багатосторонності.

Категорія мінілатералізму: концептуалізація тенденції. Термін «мінілатералізм» приписують М. Наїму, який описав його як «більш цілеспрямований підхід до вирішення конкретної проблеми порівняно з мультисторонністю» (Naim, 2009). Е. Море дотримується позиції, що мінілатералізм базується на коаліціях стейкхолдерів, які «прагнуть та спроможні спільно працювати у вирішенні питань, складних для координації зусиль на багатосторонньому рівні» (Moret, 2016, p.2).

Р. Гаас намагався класифікувати форми міністороннього співробітництва за цільовим призначенням, виокремивши тип «функціональної багатосторонності» (Haass, 2010), коли домовленості, досягнуті мінілатеральною групою, можуть стати фундаментом для більш інклюзивних угод. Д. Дженкінс (Jenkins et al., 2016) досліджував чинники надання переваги мінілатералізму у сфері європейської оборони порівняно з двосторонньою чи багатосторонньою співпрацею, тоді як Н. Хельвіг (Helwig, 2020) пояснював механізм застосування міністоронніх форматів Німеччиною для посилення лідерської позиції в рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки ЄС (СПБО).

Низка науковців (Alles & Fournol, 2023; Tirkey, 2021; Urbanovská, 2022) дотримуються позиції, що міністоронні партнерства характеризуються наступними ознаками: 1) невелика кількість учасників; 2) вузька спеціалізованість; 3) результати та зобов'язання мають добровільний характер. Навпаки, багатосторонність визначається як «формальне зусилля більше ніж трьох держав інституціоналізувати сукупність правил і норм для підтримки спільного бачення регіонального або міжнародного порядку» (Patrick, 2015, p.117). Проте вчені зазначають, що фокусування на числовому вимірі не враховує якісний аспект диференціації між мінілатералізмом і мультилатералізмом.

Міністоронні угоди зосереджуються на залученні «критичної маси» учасників, необхідної для конкретної мети, на відміну від широкого та інклюзивного підходу, пов'язаного з багатосторонністю. Для наочності: СОТ презентує багатосторонню структуру для регулювання міжнародної торгівлі, тоді як міністороннім аналогом у галузі торговельної політики виступає Регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP), угода про вільну торгівлю між країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Загальною рисою міністоронніх платформ слугує відсутність офіційної інституційної структури на кшталт спеціалізованого секретаріату, що посилює побоювання деяких вчених на рахунок відсутності мінілатеральної інституційної пам'яті, що корелює з багатосторонніми платформами. Демеморизація структурного рівня значно ускладнює відстеження заяв, протоколів зустрічей, виділених коштів і досягнутих результатів. Хоча саме конфіденційний характер міністоронніх переговорів за відсутності обов'язкових протокольних процедур вважається перевагою, оскільки дозволяє учасникам обговорювати питання відкрито, вільно та гнучко.

Міністоронні платформи здебільшого постають «коаліціями бажаних» розв'язати певну проблему або взаємодіяти з конкретним географічним регіоном, не прагнучи імплементувати норми глобального управління. Тим не менш, обговорення нових безпекових питань (доступ до критичних технологій, кібербезпека, стійкість ланцюга поставок) може спричинити розробку нових стандартів між вибраною групою країн, що вказує на формування альтернативного політичного вектору в глобальній політиці. Щоправда, фрагментованість таких норм здатна ослабити глобальний консенсус в певній галузі в довгостроковій перспективі. Тож, майбутній вплив міністоронніх платформ співпраці ґрунтуватиметься на їхній здатності сприяти взаємодії з міжнародних питань, а не призводити до нівелювання механізмів глобального управління.

Практика міністоронніх форматів: галузеві приклади. Розвиток міністоронніх угод у сферах торгівлі, безпеки, фінансів і зміни клімату пов'язаний із неспроможністю традиційних багатосторонніх інституцій досягти глобальної співпраці з найбільш актуальних проблем: підтримка безпеки (ООН), налагодження торговельних відносин (СОТ), координація зусиль під час пандемії COVID-19 (країни здебільшого вирішили діяти самотужки або з бажаними партнерами). Відповідно, зростання мінілатеральних домовленостей подається як вирішення проблеми неефективності полісуб'єктних інституцій.

Індійсько-Тихоокеанський регіон останніми роками перетворився на центр міністоронньої діяльності. Окрім Quad, для посилення безпекової ситуації в регіоні було створено низку тристоронніх угод, таких як Індія-Франція-Австралія, Австралія-Японія-Індія, Японія-США-Індія та Індія-Італія-Японія. Регіональна концептуалізація Індо-Тихоокеанського регіону використовується для усунення недоліків у морській безпеці та інституційній архітектурі, де міністоронні ініціативи можуть посилити рівень прозорості, ситуаційної обізнаності та довіри між гравцями.

Мінілатеральні ініціативи в Індійсько-Тихоокеанському та Азійському регіонах переслідували конкретні геостратегічні цілі. Наприклад, створення Quad розглядається як інструмент протидії політичній, економічній та військовій силі КНР, яка експоненціально зростає завдяки флагманській ініціативі «Один пояс,

один шлях». Китай і РФ, зі свого боку, запропонували створити нові «платформи діалогу з питань регіональної безпеки» (Alles & Fournol, 2023, p.15) на фоні кризи США за формування вузьких кіл блокової конфронтації.

У кращих традиціях міністоронності було налагоджено структуроване співробітництво між членами АСЕАН проти морського піратства (патрулі Малаккської протоки між Індонезією, Малайзією, Сінгапуром і Таїландом), а також тероризму, у складі Індонезії, Малайзії та Філіппін. Індійсько-африканський оборонний діалог, який проводиться кожні два роки з 2020 р., започаткував спільну програму безпеки шляхом запрошення експертів з африканських країн для поглиблення розуміння Індією пріоритетів регіону та поширення відповідних наративів у межах стратегічних комунікацій. Кейси мінілатеральної співпраці презентовані в Таблиці 1.

Таблиця 1*

Мінілатеральні угоди щодо співпраці, 2016–2021 рр.

Ініціатива	Рік створення	Мета	Заходи / результати
Безпека			
Австралія-Японія Індія (АЛІ)	2015	Стійкість ланцюга постачання в Індо-Тихоокеанському регіоні	Зустрічі на рівні міністрів. Запуск Ініціативи стійкості ланцюга поставок для досягнення сильного, стійкого, збалансованого та інклюзивного зростання в регіоні.
Індонезія, Малайзія та Філіппіни (ІМРС)	2016	Боротьба з піратством, морським розбоям, екстремізмом і тероризмом	Зустрічі на рівні міністрів закордонних справ, міністрів оборони, начальників оборонних відомств. Військово-морське патрулювання в морі Сулу.
Чотиристоронній безпековий діалог (Quad) Члени: Індія, Австралія, США, Японія	2017	Співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні	Запуск робочих груп з питань зміни клімату і розвитку критичних технологій. Спільні військово-морські навчання (2020).
Австралія-Індія-Індонезія	2017	Співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні	Зустрічі на вищому рівні.
Японія-США-Індія	2018	Співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні	Зустрічі на рівні лідерів на самітах G20.
Тристоронній діалог Індія-Франція-Австралія	2020	Співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні	Діалог міністрів закордонних справ (2020), діалог прем'єр-міністрів (2021).

Продовження таблиці 1

Ініціатива	Рік створення	Мета	Заходи / результати
Афганістан-Туркменістан-США	2020	Політичні, безпекові та економічні питання	На зустрічі 2020 р. учасники взяли на себе зобов'язання щодо мирного процесу в Афганістані та покращення співпраці у сфері безпеки.
Індія-Італія-Японія	2021	Співпраця в Індо-Тихоокеанському регіоні	Зустрічі з керівництвом МЗС.
США-Афганістан-Узбекистан-Пакистан	2021	Регіональна підтримка мирного процесу в Афганістані та пострегулювання	Зустрічей досі не відбулося. Співпраця з метою розширення торгівлі, створення транзитних сполучень і зміцнення зв'язків між підприємствами.
Інфраструктура			
Ініціатива трьох морів (3SI), також відома як Ініціатива Балтійського, Адріатичного та Чорного морів (BABS) Члени: Австрія, Болгарія, Хорватія, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина та Словенія	2015-2016	Співпраця в економічних питаннях: енергетика, транспорт і комунікаційна інфраструктура	Щорічні саміти з главами держав. У 2019 р. було засновано 3SIIF (інвестиційний фонд ініціативи трьох морів) для цільових інвестицій у критичну інфраструктуру Європи.
Індія-Іран-Афганістан (Чабахарська угода)	2016	Створення транспортно-транзитного коридору	Тристороння угода підписана в 2016 р., перша зустріч відбулася в 2018 р.
Lancang-Mekong Cooperation (LMC) Члени: Китай, Камбоджа, Лаос, М'янма, Таїланд і В'єтнам	2016	Співпраця між прибережними державами річок Ланьцанг і Меконг	Три стовпи співпраці: питання політики та безпеки; економіка та сталий розвиток; соціальна сфера та розвиток людського капіталу.
Індія-рф-Бангладеш	2018	Цивільне ядерне співробітництво	Підписання меморандуму про взаєморозуміння щодо будівництва атомної електростанції Rooppur у Бангладеш.
Мережа Blue Dot (BDN) Члени: США, Японія, Австралія	2019	Розвиток інфраструктури	Координація національних підходів до інфраструктурної дипломатії, зокрема в Індійсько-Тихоокеанському регіоні.

Закінчення таблиці 1

Ініціатива	Рік створення	Мета	Заходи / результати
Індія-Іран-Узбекистан	2020	Торгівля, економіка та зв'язок	Тристороння зустріч щодо спільного використання стратегічного порту Чабахар. Перша зустріч у грудні 2020 р. на рівні високопосадовців.
Партнерство Меконг-США Члени: США, Камбоджа, Лаоська НДР, М'янма, Таїланд і В'єтнам	2020	Розвиток субрегіону Меконгу шляхом співпраці	Співробітництво в питаннях економічної сумісності, енергетичної безпеки, розвитку людського капіталу, управління транскордонними водними та природними ресурсами, некінетичної безпеки.
Афганістан-Туркменістан-Азербайджан	2021	Співпраця з виходу на євразійські ринки	Тристороння дорожня карта для поглиблення співпраці в Лазуритовому коридорі.
Торгівля			
Всеосяжна угода про Транстихоокеанське партнерство (СРТПР). Члени: Австралія, Бруней, Канада, Чилі, Японія, Малайзія, Мексика, Нова Зеландія, Перу, Сінгапур, В'єтнам	2016	Угода про вільну торгівлю між країнами Тихоокеанського регіону	СРТПР набув чинності для Австралії, Канади, Японії, Мексики, Нової Зеландії, Сінгапуру та В'єтнаму.
США-Мексика-Канада (USMCA)	2018–2019	Замінив Північноамериканську угоду про вільну торгівлю (NAFTA)	USMCA базується на NAFTA. Угода отримала схвалення Сенату США.
Угода про регіональне всеосяжне економічне партнерство (RCEP). Члени: Китай, Південна Корея, Японія, М'янма, Таїланд, Лаос, Камбоджа, В'єтнам, Малайзія, Сінгапур, Бруней, Філіппіни, Індонезія, Австралія, Нова Зеландія	2020	Угода про вільну торгівлю заснована на АСЕАН+1FTAs	RCEP набуде чинності після того, як її ратифікують щонайменше шість країн АСЕАН і три країни, що не входять до АСЕАН. Наразі завершили процес ратифікації Японія, Сінгапур, Китай і Таїланд.

* Систематизовано на основі (Turkey, 2021, p.10)

Мінілатеральні домовленості здатні підвищити ефективність багатосторонніх інституцій за рахунок вироблення узгоджених спільних позицій, чіткої ідентифікації зобов'язань і пропозиції цінності для кожного з учасників платформи, а також імплементації вимірних індикаторів результативності. Множинність і варіативність інституцій повніше враховує імперативи різних груп, наприклад, стратегічні альянси між провідними країнами і вразливими економіками гарантуватимуть протікання рівноправного дискурсу, без схилення чаші терезів виключно до інтересів великих держав. Це дозволить розширити можливості для оптимізації переговорів на багатосторонніх платформах і сприяти досягненню ширшої мети міжнародного співробітництва та глобального управління.

Мінілатеральна співпраця у рамках ЄС: кейси Німеччини і Вишеградської групи. Гнучкість, ефективність та інноваційність мінілатералізму розглядається ключовими інституціями та акторами ЄС як шлях «перспективної динаміки у питаннях європейської безпеки» (Moret, 2016, р.1–2). До прикладів міністороннього співробітництва відносяться спільні оборонно-промислові проекти на кшталт розробки модульної безпілотної наземної системи (MUGS) на чолі з Естонією у співпраці з Німеччиною, Бельгією, Фінляндією, Францією, Латвією та Іспанією, у рамках PESCO, або налагодження співпраці між країнами Балтії та Німеччиною і Францією.

Тенденція до міні-стороннього співробітництва в галузі оборони сприймається низкою суб'єктів як потенційна заміна політики згуртування оборонної промисловості ЄС, особливо на фоні заяв окремих країн, зокрема «дискурсу відповідальності» Німеччини (Gauck, 2014) як готовності зайняти більш проактивну позицію в управлінні численними європейськими та міжнародними кризами. Німеччина вже суттєво випереджає будь-яку іншу західноєвропейську країну за кількістю спільних проектів із державами Центральної та Східної Європи. Оцінити, якою мірою Німеччина та країни Вишеградської четвірки вдаються до мінілатералізму в оборонно-безпековій галузі, можна шляхом аналізу взаємної участі в спільних ініціативах.

PESCO. Наразі PESCO є ключовою платформою для міні-ініціатив оборонного сектору. Механізм був запроваджений Лісабонською угодою та активований у межах Глобальної стратегії ЄС з поглиблення оборонного співробітництва між державами-членами (Council of the EU, 2016), які спроможні та прагнуть спільно розвивати оборонний потенціал для участі у військових операціях ЄС (EEAS, 2018). На цій платформі мінілатералізм набув форми «функціональної багатосторонності» Р. Гааса, коли «коаліція бажаючих» взаємодіє у певних аспектах ширшої системи управління безпекою для подолання браку обороноздатності ЄС і перетворення його на надійного безпекового геополітичного гравця.

Серед 47 проектів PESCO Німеччина стала провідною в семи з них (Council of the EU, 2019). Серед країн V4 Польща, зі стратегічних і внутрішньополітичних причин, висловила найбільші застереження щодо PESCO. Згідно з національною довгостроковою стратегією безпеки та оборони, Варшава не підтримує ідею стратегічної автономії, залишаючись прибічницею НАТО та трансатлантичного партнерства. З позиції Польщі, PESCO є дестабілізуючим фактором між ЄС і НАТО у сфері оборони та безпеки, оскільки ініціатив ЄС у рамках СПБО «недостатньо для поглиблення безпекових гарантій» (Visegrád Group, 2020).

Словаччина поки що залишається найактивнішою учасницею не лише в керівництві проектом EuroArtillery, але й через схвалення національної стра-

тегії виконання зобов'язань PESCO. Чеська Республіка взяла на себе відповідальність за створення спільних постійних сил системи РЕБ, балансуючи між оборонною політикою CSDF/PESCO та НАТО, тоді як Угорщина, через обмежені можливості національної оборонної промисловості, перш за все, зацікавлена в просуванні проектів з виробництва технологій подвійного призначення. У таблиці 2 наведено проекти PESCO, які здійснюються Німеччиною, Чеською Республікою, Угорщиною, Польщею та Словаччиною.

Таблиця 2*

**Мінілатералізм між Німеччиною та Вишеградською групою
у рамках PESCO, 2019**

Проекти PESCO	Німеччина	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина	Лідерська позиція
Центр компетентностей Тренувальної місії ЄС (ЄС TMCC)	+	+				Німеччина
Інтегрований європейський навчальний та симуляційний центр (EUROSIM)	+		+	+		Угорщина
Навчально-медичний центр Сил спеціальних операцій (SMTC)			+	+		Польща
Підтримка непрямим вогнем (EuroArtillery)			+		+	Словаччина
EUFOR Центр реагування на кризові ситуації (EUFOR CROC)	+					Німеччина
Європейські дистанційно пілотовані авіаційні системи середньої дальності (MALE RPAS)	+	+				Німеччина
Програма спроможностей та оперативної сумісності систем РЕБ для розвідки, спостереження та рекогносрування (JISR)	+	+				Чеська Республіка

Продовження таблиці 2

Проекти PESCO	Німеччина	Чехія	Угорщина	Польща	Словаччина	Лідерська позиція
Європейське медичне командування	+	+			+	Німеччина
Мережа логістичних центрів у Європі з підтримки операцій	+		+	+	+	Німеччина
Координаційний центр кібер та інформаційної сфери (CIDCC)	+	+	+			Німеччина
Центр координації геопросторової, метеорологічної та океанографічної підтримки (GMSCE)	+					Німеччина

* Council of the EU, 2019

Наразі PESCO виглядає життєздатною платформою для розвитку міністороннього співробітництва між Німеччиною та країнами V4, хоча її потенціал не повністю розкритий. Проте для Вишеградської групи PESCO може виявитися швидше роз'єднуючим елементом, що свідчить про фрагментованість V4 у військово-оборонній галузі.

Бойові групи ЄС. Йдеться про невеликі військові підрозділи у складі близько 1500 осіб для посилення військового потенціалу швидкого реагування ЄС на кризові або конфліктні ситуації (EEAS, 2017). Такі бойові групи були орієнтовані на демонстрацію сумісності рівнів вищого командування та управління, спільної готовності штабних офіцерів до дій, а також слугували доказом взаємної довіри між залученими країнами та їхніми збройними силами.

Проблеми, пов'язані з політичною волею, алгоритмом використання та фінансовими механізмами, перешкодили повноцінному розгортанню бойових груп, незважаючи на їх місію посилення оборонного співробітництва між державами-членами ЄС через сприяння оперативній сумісності збройних сил, зокрема «у сфері швидкого реагування» (EEAS, 2017). Проте бойові групи ЄС виявилися досить плідним майданчиком для міністоронньої співпраці між Німеччиною та країнами V4. Динаміка формування бойових груп наведена в таблиці 3.

Оцінюючи перспективи мінілатерального оборонно-промислового між Німеччиною та окремими країнами V4, варто зауважити наявність низки суперечностей, зокрема з Польщею. Як країна з найбільшою оборонною промисловістю серед учасників Вишеградської четвірки, Польща вельми обережно ставиться до будь-якого додаткового формату взаємодії. По-перше, німецька візія щодо майбутнього європейської оборони не враховувала позицію польського уряду після 2015 р., який розглядав стратегічну автономію ЄС як негативний фактор трансатлантичного співробітництва через його неспроможність захистити східний фланг (Frymark, 2018).

Таблиця 3*

Створення бойових груп між Німеччиною та Вишеградської групою, 2009–2020 рр.

Період становлення	Провідна країна	Інші країни-учасниці
Липень-грудень 2009	Чехія	Чехія, Словаччина (з використанням штаб-квартири Німеччини)
Січень-червень 2010	Польща	Німеччина, Словаччина, Литва, Латвія
Липень-грудень 2012	Німеччина	Австрія, Чехія, Хорватія, Північна Македонія, Ірландія
Січень-червень 2013	Польща	Німеччина, Франція
Січень-червень 2016	Польща	Угорщина, Чехія, Словаччина та Україна (розглядаючи використання штаб-квартири Німеччини)
Липень-грудень 2016	Німеччина	Австрія, Чехія, Хорватія, Ірландія, Люксембург, Нідерланди
Липень-грудень 2019	Польща	Угорщина, Чехія, Словаччина та Хорватія
Липень-грудень 2020	Німеччина	Австрія, Чехія, Хорватія, Фінляндія, Ірландія, Латвія, Нідерланди, Швеція

* Council of the EU, 2019

По-друге, зближення Польщі та США в оборонних питаннях призвели до технологічної неінтегрованості її оборонної галузі в європейські ланцюги поставок. Домінуючий суб'єкт польського ОПК – PGZ – є державною компанією, якою з 2015 р. керує її ключовий замовник, Міністерство оборони Польщі. Проекти закупівель, запропоновані Німеччиною, Великою Британією та Францією, були відхилені саме через прагнення PGZ модернізувати і розробити нові платформи (MBT Wilk) без участі німецької Rheinmetall (Urbanovská, et al., 2022, p.417).

Стосовно Угорщини, Німеччина відіграє роль ключового учасника політики реіндустріалізації («план Іріні»), що супроводжується бумом нових оборонних заводів у країні. У перспективі, Угорщина може залучитися до першої лінії учасників міні- та багатосторонніх оборонно-промислових проектів у рамках ЄС. Проте відкритим залишається питання щодо обсягу та можливостей Німеччина і надалі патрунувати питання внутрішньої оборонної політики Угорщини.

Чеська розробка власного навчально-тренувального бойового реактивного літака (L39NG), лізинг багатоцільових винищувачів Saab Gripen у Швеції та закупівля вертольотів у США, залишають мало простору для потенційної співпраці (Urbanovská, et al., 2022, p.418). Хоча PESCO відкрив для Чехії люфт стати лідером у проекті радіоелектронної боротьби завдяки активних оборонних дослідницьких спроможностям в області радарів, БПЛА, авіації та військових оптичних систем, вона не прагне активно залучатися до партнерства з німецькими компаніями. Водночас такий підхід залишає поза платформою інших

партнерів серед країн V4, оскільки «жодна з них не спеціалізується в цій галузі» (Jenkins, et al., 2016).

Щодо Словаччини, то за винятком проекту EuroArtillery, її взаємодія з Німеччиною в оборонно-промисловому плані була практично відсутня протягом останніх 25 років. Враховуючи неспіврозмірність словацької оборонної промисловості з іншими суб'єктами V4, посилення динаміки у військовій взаємодії залишається відкритим питанням. Отже, до ключових перешкод поглиблення оборонної співпраці між Німеччиною та V4 відносяться:

- Суперечлива природа внутрішньогрупової оборонної співпраці усередині V4, яка ускладнює констеляцію її членів. Проте останні ухвалені стратегічні документи та План дій оборонного співробітництва V4 підтверджують переорієнтацію на зміцнення спільної лінії поведінки (Visegrád Group, 2020).

- Відсутність прагнення Німеччини займати сильну лідерську позицію (Helwig, 2020). Незважаючи на стратегічні розбіжності, Німеччина цілком здатна співпрацювати як з Польщею, так і з Угорщиною в системі оборони.

Перспективи і ризики мінілатералізму. Складність досягнення консенсусу через багатосторонній форум раціоналізує паралельні інвестиції низки гравців у більш «вузькі» домовленості щодо оперативних чи ідеологічних завдань або амбіцій політичного зближення. Гнучкий спосіб координації та обмежена кількість учасників робить мінілатералізм більш дієвим через механізм конкретики цілей, що не обов'язково суперечать амбіціям мультиформатів. У заданому контексті вони можуть навіть презентувати «швидкісну мультисуб'єктність, яка не завжди є синонімом фрагментованих завдань» (Alles & Fournol, 2023, p.12).

Проте міністоронні формати, започатковані незалежно від будь-яких інституційних зв'язків, можуть викликати розбіжності. Їхня критика переважно стосується зміни динаміки і пріоритетів глобальної архітектури безпеки через відстоювання національних зовнішніх інтересів, наприклад, Quad та AUKUS мають власні автономні політичні та стратегічні візії. Лідери Індонезії «негативно відреагували на оголошення про створення AUKUS і плани Австралії придбати атомні підводні човни» (Indonesian Ministry Communiqué, 2021), у такий спосіб висловлюючи стурбованість щодо впливу альянсу на потенційне прискорення гонки озброєнь у регіоні. У південній частині Тихого океану застережливо зустріли ініціативу AUKUS зробити регіон зоною, вільною від ядерної зброї (Договір Раротонга). У своїй заяві прем'єр-міністр Островів Кука назвав таку угоду «дестабілізуючим фактором» (Ministry of Cook Islands Communiqué, 2023).

Мінілатералізм характеризується хаотичністю у підзвітності активностей учасників, що збільшує сумніви відносно результативності вироблених алгоритмів дій. У цьому контексті важко виміряти фактичні якісні та кількісні результати міністоронніх угод, де часто відсутні конкретні зобов'язання, жорсткі дедлайни та чіткі рамки реалізації. Хоча у деяких випадках сторони докладають зусиль для створення фрейму оцінювання майбутніх результатів. Наприклад, у 2021 р. під час діалогу на міністерському рівні тристоронньої індійсько-французько-австралійської групи було зроблено «висновок про досягнення прогресу за трьома аспектами: морська безпека та охорона, морська та екологічна співпраця та багатостороння взаємодія» (Alles & Fournol, 2023, p.17). Індійсько-ірансько-афганістанська тристороння угода щодо порту Чабахар також має конкретну

вимірність, оскільки розвиток міжнародного транзитного коридору залежить від обсягу інвестицій, підписаних контрактів і стану інфраструктури на місцях.

Варто зауважити, що у рамках міністоронніх угод ключовими факторами результативності постають лідерство, політична воля та двосторонні відносини між суб'єктами. Наприклад, у 1999 р. була створена Тристороння група співпраці та контролю (TCOG) між США, Японією та Південною Кореєю у відповідь на інтенсифікацію ядерної програми Північної Кореї. Але угода провалилася через «історично напружені зв'язки між Південною Кореєю та Японією» (Alles & Fournol, 2023, p.21). Зміна політичного керівництва також може вплинути на зовнішньополітичні пріоритети країни та бажання брати участь у мінілатеральних домовленостях. Так, у 2004 р. США, Індія, Австралія та Японія вперше обговорили діалог із безпеки (Quad) для координації гуманітарних зусиль після цунамі в Індійському океані. Однак відставка С. Абе з посади прем'єр-міністра Японії та обрання К. Радда новим прем'єр-міністром Австралії у 2007 р. призвели до провалу Quad 1.0.

Множення арен взаємодії, а також дублювання ними низки дипломатичних і стратегічних зобов'язань в Індо-Тихоокеанському регіоні можуть спричинити «послаблення деліберативних просторів» (Alles & Fournol, 2023, p.5), розповсюдження ресурсів і перенасичення порядку денного, особливо щодо ініціатив, функціональна вагомість яких є вторинною по відношенню до стратегічних цілей або конкуренції між регіональними гравцями. До прикладу, посилення ролі Індо-Тихоокеанського регіону серед світових стратегічних пріоритетів супроводжується профіцитом пропозицій, що потребують повторного інвестування. Так, у сфері морської безпеки «вже досягнуто значного прогресу на рівні АСЕАН» (Tan, 2020, p.9), проте вона раз у раз постає предметом структурованих домовленостей про співпрацю на багатосторонньому рівні (включаючи ADMM+, центри злиття інформації в Сінгапурі, Гургаоні та IORA) або на двосторонньому рівні (зокрема з Японією, США, ЄС, Нідерландами та Францією). Пропозиції щодо співпраці в цій сфері, які висувають загальні цілі без розгляду конкретних тем, сприймаються як зайві, залучаючи лише обмежені інвестиції.

Надлишок пропозицій стимулює логіку «forum shopping», посилюючи конкуренцію між векторами дій, зокрема у військовій галузі (військово-оборонні інституції не можуть конструктивно інвестувати у всі спроможності) і зовнішній політиці (дипломати найвищого рівня не мають змоги систематично брати участь у всіх переговорних майданчиках). До пріоритетних стратегічних пропозицій переважно відносять ті, які здатні принести дивіденди у короткостроковій перспективі, або виходять від партнерів, з якими очікується інтенсифікація двосторонніх відносин. Ця логіка знаходить особливе втілення в концепції плюрилатералізму, визначеній міністром закордонних справ Індії С. Джайшанкар як «паралельне прагнення до множини пріоритетів, деякі з яких можуть бути суперечливими» (Jaishankar, 2020). Принцип нейтральності, проголошений, зокрема, Індією, демонструє прагматичний підхід, який віддає перевагу помноженню тактично-оперативних партнерств в поєднанні з явною відмовою від зобов'язуючих альянсів, з одночасним визнанням протиріч, які можуть виникнути. Дотичної позиції дотримується Індонезія, яка розглядає відмову від альянсів як складову своєї міжнародної ідентичності. У ситуації обмежених спроможностей така позиція призводить до фактичного послаблення багатосторонніх механізмів, на яких базується регіональна архітектура безпеки.

Відповідно, аналіз артикуляції багатосторонніх і міністоронніх домовленостей у геополітичному наративі вимагає раціоналізації зобов'язань, що впливають із узгоджених стратегій. Насиченість порядку денного та накладання структур співпраці опосередковано послаблюють регіональну багатосторонність, яка зводиться до множини автономних мінілатералізмів. Ці механізми намагаються відреагувати на передбачувану стратегічну невідкладність, спричинену зростаючою конкуренцією між «новими» світовими гравцями в ключових геополітичних центрах тяжіння.

Тим не менш, інфляція міністоронніх домовленостей, ймовірно, послабить архітектуру безпеки в довгостроковій перспективі, зруйнувавши простір для обговорення, виробництва норм і легітимізації дій. Раціоналізація виявленої тенденції передбачає уникнення додаткових спільних платформ з нечіткими цілями та зменшення ефекту перенасичення. Але варто визнати, що мінілатералізм де-факто є нормою співпраці у сфері регіональної безпеки. Проблема операційної реалізації партнерських візій полягає в тому, щоб пов'язати їх із довгостроковими полісуб'єктними домовленостями шляхом або надання переваги різношвидкісним форматам (багатостороннє обговорення загальних норм і цілей, міністороння операційна реалізація), або участі в поширенні та закріпленні норм, що посилюють багатосторонню співпрацю.

References [Список використаної літератури]

- Alles, D., & Fournol, T. (2023). Multilateralisms and Minilateralisms in the Indo-Pacific. Articulations and Convergences in a Context of Saturation of Cooperative Arrangements. *INALCO*, 8, 24 [in English]. [Alles D., Fournol T. Multilateralisms and Minilateralisms in the Indo-Pacific. Articulations and Convergences in a Context of Saturation of Cooperative Arrangements. *INALCO*. 2023. Vol. 8, 24, 24 p.]
- Council of the EU (2016). Council Conclusions on Implementing the EU Global Strategy in the Area of Security and Defence, *Press Release*, Brussels, European Union [in English]. [Council of the EU. Council Conclusions on Implementing the EU Global Strategy in the Area of Security and Defence. *Press Release*. Brussels, European Union. 2016. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/11/14/conclusions-eu-global-strategy-security-defence/> (дата звернення: 29.02.2014)].
- Council of the EU (2019). Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s Projects: Overview (Brussels, European Union) [in English]. [Council of the EU. Permanent Structured Cooperation (PESCO)'s Projects: Overview (Brussels, European Union). 2019. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/41330/pesco-projects-12-nov-2019-rev.pdf> (дата звернення: 29.02.2014)].
- EDA. (2019). Defence Data 2016–2017, Brussels. *European Defence Agency*, 35 [in English]. [EDA. Defence Data 2016–2017. Brussels, *European Defence Agency*. 2019. Vol. 35. 16 p.]
- EEAS (2017). EU Battlegroups. A Factsheet, Brussels, *European External Action Service*, 23 [in English]. [EEAS. EU Battlegroups. A Factsheet, Brussels, *European External Action Service*. October 9, 2017 URL: https://www.eeas.europa.eu/node/33557_en (дата звернення: 29.02.2014)]
- EEAS (2018). Permanent Structured Cooperation – PESCO, Brussels, *European External Action Service*, 32 [in English]. [EEAS. Permanent Structured Cooperation – PESCO, Brussels, *European External Action Service*, 32. 2018. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/permanent-structured-cooperation-pesco_en (дата звернення: 29.02.2014)].
- Frymark, K. (2018). Germany and the V4: Renewed Cooperation Opportunities in the New Political Context, *Policy Brief Think Visegrád, Prague, Europeum* [in English]. [Frymark, K. Germany and the V4: Renewed Cooperation Opportunities in the New Political Context, *Policy Brief Think Visegrád, Prague, Europeum*. December 28, 2018. URL: <https://europeum.org/en/articles/detail/2472/germany-and-the-v4-renewed-cooperation-opportunities-in-the-new-political-context> (дата звернення: 29.02.2014)].
- Gauck, J. (2014). Germany's Role in the World: Reflections on Responsibility, Norms and Alliances, *speech by Federal President Joachim Gauck at the Opening of the Munich Security Conference*, Munich [in English]. [Gauck J. Germany's Role in the World: Reflections on Responsibility, Norms and Alliances, *speech by Federal President Joachim Gauck at the Opening of the Munich Security Conference*, Munich. 2014. 8 p.]

- Haass, R. (2010). The Case for Messy Multilateralism, *Financial Times* [in English]. [Haass R. The Case for Messy Multilateralism, *Financial Times*. 2010. URL: <https://www.ft.com/content/18d8f8b6-fa2f-11de-beed-00144feab49a>. (дата звернення: 29.02.2014)].
- Helwig, N. (2020). Germany in European Diplomacy: Minilateralism as a Tool for Leadership, *German Politics*, 29 (1), 1–17 [in English]. [Helwig N. Germany in European Diplomacy: Minilateralism as a Tool for Leadership, *German Politics*, 2020. Vol. 29, Is. 1. P. 1–17.]
- Jaishankar, S. (2020). The India Way. Strategies for an Uncertain World, N-Y.: HarperCollins [in English]. [Jaishankar S. The India Way. Strategies for an Uncertain World, NY. : HarperCollins, 2020, 240 p.]
- Jenkins, D., Paoli, G.P., Black, J., Kokkoris, A., & Kepe, M. (2016). Central and Eastern European Countries: Measures to Enhance Balanced Defence Industry in Europe and to Address Barriers to Defence Cooperation Across Europe, Cambridge, *RAND Europe* [in English]. [Jenkins D., Paoli G. P., Black J., Kokkoris A., Kepe M. Central and Eastern European Countries: Measures to Enhance Balanced Defence Industry in Europe and to Address Barriers to Defence Cooperation Across Europe, Cambridge. *RAND Europe. European Defence Agency*. 2016. 184 p. URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/documents/rr-1459-eda-central-and-eastern-europe-report---technical-annex---final.pdf> (дата звернення: 29.02.2014)].
- Indonesian Ministry of Foreign Affairs (2021). Statement on Australia's Nuclear-powered Submarines Program, *Communiqué* [in English]. [Indonesian Ministry of Foreign Affairs (2021). Statement on Australia's Nuclear-powered Submarines Program, *Communiqué*. September 17, 2021. URL: https://kemlu.go.id/portal/en/read/2937/siaran_pers/statement-on-australias-nuclear-powered-submarines-program (дата звернення: 29.02.2014)].
- Ministry of Foreign Affairs and Immigration of Cook Islands (April 3, 2023). Prime Minister Mark Brown Meets with U.S. Counterparts in Washington D.C., *Communiqué* [in English]. [Ministry of Foreign Affairs and Immigration of Cook Islands. Prime Minister Mark Brown Meets with U.S. Counterparts in Washington D.C., *Communiqué*. April 3, 2023. URL: <https://mfai.gov.ck/news-updates/prime-minister-mark-brown-meets-us-counterparts-washington-dc> (дата звернення: 29.02.2014)].
- Mort, E. (2016). Effective Minilateralism for the EU. What, When and How. *European Union Institute for Security Studies (EUISS)*, Brief 17, Paris [in English]. [Mort E. Effective Minilateralism for the EU. What, When and How. *European Union Institute for Security Studies, EUISS*. June 03, 2016. Brief 17. Paris. 4 p. URL: <https://www.iss.europa.eu/content/effective-minilateralism-eu-%E2%80%93-what-when-and-how> (дата звернення: 29.02.2014)]
- Naim, M. (2009). Minilateralism. The Magic Number to Get Real International Action, *Foreign Policy* [in English]. [Naim M. Minilateralism. The Magic Number to Get Real International Action, *Foreign Policy*. 2009. URL: <https://foreignpolicy.com/2009/06/21/minilateralism/> (дата звернення: 29.02.2014)].
- Patrick, S. (2015). The New “New Multilateralism”: Minilateral Cooperation, but at What Cost? *Global Summitry*, 1 (2), 115–131 [in English]. [Patrick S. The New “New Multilateralism”: Minilateral Cooperation, but at What Cost? *Global Summitry*. 2015. Vol. 1, Is. 2. P. 115–131.]
- Tan, S.S. (2020). ASEAN Defence Ministers' Meeting. Minilateralism in the Indo-Pacific. In *Minilateralism in the Indo-Pacific The Quadrilateral Security Dialogue, Lancang-Mekong Cooperation Mechanism, and ASEAN*. Eds. by Bhubbindar Singh and Sarah Teo. London: Routledge [in English]. [Tan S. ASEAN Defence Ministers' Meeting. Minilateralism in the Indo-Pacific. 1st Edition, 2020 / Minilateralism in the Indo-Pacific The Quadrilateral Security Dialogue, Lancang-Mekong Cooperation Mechanism, and ASEAN. Ed. by Bhubbindar Singh and Sarah Teo. London: Routledge. 26 May 2020. 156 p.]
- Tirkey, A. (2021). Minilateralism: Weighning the Prospects for Cooperation and Governance. *Observer Research Foundation*, 489, 25 [in English]. [Tirkey A. Minilateralism: Weighning the Prospects for Cooperation and Governance. *Observer Research Foundation*. 2021. Issue Brief. No 489. 25 p.]
- Visegrád Group (2020a). The Long Term Vision of the Visegrád Group Countries on Their Defence Cooperation [in English]. [Visegrád Group. The Long Term Vision of the Visegrád Group Countries on Their Defence Cooperation. 2020a. URL: <http://www.visegradgroup.eu/documents/official-statements>. (дата звернення: 29.02.2014)].
- Urbanovská, J., Chovančík, M., & Brajerčíková, S. (2022). Minilateral Cooperation in the EU's Post-Brexit Common Security and Defence Policy: Germany and the Visegrád Countries, *Europe-Asia Studies*, 74 (3), 402–425 [in English]. [Urbanovská J., Chovančík M., Brajerčíková, S. Minilateral Cooperation in the EU's Post-Brexit Common Security and Defence Policy: Germany and the Visegrád Countries, *Europe-Asia Studies*. 2022. Vol. 74, Is. 3. P. 402–425.]

Стаття надійшла до редакції 28.02.2024

Sychova A. O.

Department of Political Sciences
Kharkiv V. N. Karazin National University
Maidan Svobody, 4, Kharkiv, 61000, Ukraine

MINILATERALISM IN THE FRAMEWORK OF MULTILATERALISM: SYNTHESIS OF TRENDS

Summary

The article analyzes the tendency of the minilateral agreement format as a more effective mechanism for solving modern geopolitical challenges, compared to the multilateralism traditions. Regional platforms for international economic cooperation such as the EU and ASEAN are gradually being supplanted by “global” mini-plurilateralism, while the vast majority of Indo-Pacific players practice narrowly focused on minilateralism, on par with traditional multilateral institutions. Although mini-party structures cannot completely replace multi-format organizations to achieve “real” global cooperation, they can complement their activities by creating an additional platform for diplomacy within a narrow circle of “willings” who share the same views on the agenda during the allotted period. Synthesizing the structural approach with the case study method, the author searches for optimal ways of combining the preferences of the minilateral format with the multilateral institutions’ procedures through the collaborative platform creation for joint actions. The article specifies the cases of minilateral agreements in the security, infrastructure, and economic spheres in the EU countries and the Indo-Pacific region, and also notes the risks of complete replacement by minilateralism, namely: delegitimization of traditional international actors, fragmentation of political standards and norms, inconsistency of national positions with global obligations, increasing the level of tension and mistrust between the leading geopolitical actors. The author considers the rationalization of investment flows concerning mini-layered projects as one of the optimal ways, firstly, the implementation of joint measures subordinated to a common goal, rather than the multiplication of autonomous agreements and obligations.

Key words: minilateralism, multilateralism, pluralism, polysubjectivity, platform.